

Erhard Cziomer

GŁÓWNE INTERESY I CELE POLITYKI ZAGRANICZNEJ ZJEDNOCZONYCH NIEMIEC DYSKUSJE I KONTROWERSJE

Uwagi wstępne

Celem opracowania jest syntetyczne przedstawienie dyskusji i kontrowersji wokół głównych interesów i celów w polityce zagranicznej Niemiec w aspekcie teoretycznym i praktycznym. Z jednej strony chodzi o zasygnalizowanie stanowiska nauki niemieckiej¹ i innych państw², z drugiej – ewolucji założeń doktrynalnych i praktyki poszczególnych rządów federalnych w dwóch okresach chronologicznych:

- a) koalicji chadecko-liberalnej (CDU/CSU/FDP) od zjednoczenia Niemiec w 1990 r. do przegranych przez nią wyborów do Bundestagu 27 września 1998 r., oraz
- b) koalicji czerwono-zielonej (SPD/ Sojusz 90/Zieloni) po 1998 r.

Przyjęcie powyższej cezurę czasowej jest o tyle uzasadnione, iż każdorazowo kolejne rządy federalne, RFN 1949/55 – 1989 oraz zjednoczonych Niemiec po 1990 r., ze względu na uprawnienia formalno-prawne i realne kompetencje odgrywały kluczową rolę w kształtowaniu koncepcji, podejmowaniu decyzji i realizacji polityki zagranicznej³.

---

¹ Por. ważniejsze, wybiórcze i nowsze syntezy: K. Kaiser, J. Krause, H. Maul (Hrsg.), *Deutschlands neue Aussenpolitik*, Bd. 1-4, Muenchen 1995-1999; Ch. Hacke, *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schroeder*, Frankfurt am Main 2003; H. Maul, S. Harnisch, C. Grund (Hrsg.), *Deutschland in Absents. Rot-gruene Aussenpolitik 1998-2003*, Baden-Baden 2003.

² Por. np. w literaturze anglosaskiej: L. Gutjahr, *German Foreign and Defence Policy after Unification*, London-New York 1994; C. Rice, Ph. Zelikov, *Germany United and Europe. Transformed. A Study in Statecraft*, Cambridge 1995; S. Bulmer, Ch. Jeffry, W. Paterson, *Germany's European Diplomacy*, Manchester-New York 2000, a w literaturze polskiej: *Rola nowych Niemiec na arenie międzynarodowej*, red. Z. Mazur, Poznań 1996; S. Sulowski, *Uwarunkowania i główne kierunki polityki zagranicznej RFN*, Warszawa 2002 (zawiera obszerną bibliografię prac polskich i zagranicznych).

³ Por. szerzej: S. Bierling, *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen, Akteure, Entscheidungen*, Muenchen-Wien 1999.

Praca opiera się na obszernych materiałach źródłowych⁴ i literaturze przedmiotu (por. przypisy nr 1). Autor wykorzystał także badania własne⁵.

Główne tendencje dyskusji w okresie rządów chadecko-liberalnych

Po zjednoczeniu Niemiec w 1990 r. przez rząd CDU/CSU/FDP, pod kierunkiem Helmuta Kohla, sprawującego nieprzerwanie urząd kanclerski od 1982 r., doszło do stopniowego przewartościowania interesów i celów w polityce zagranicznej Niemiec. Nowe wyznaczniki zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne doprowadziły w ciągu lat 90. do wielu złożonych interakcji, w trakcie których ogólne interesy narodowo-państwowe przekształcały się w bardziej precyzyjne cele, priorytety i opcje. Przy okazji warto zaznaczyć, iż poza forsowaniem zjednoczenia narodowo-państwowego, politycy zachodnioniemieccy generalnie negowali przed 1990 r. posiadanie interesu narodowego przez dawną RFN. Spotkało się to niekiedy z ostrą krytyką ze strony naukowców i publicystów zachodnich, zwłaszcza anglosaskich, którzy lansowali tezę, iż za altruistyczną „retoryką europejską” RFN do 1989 r. kryło się w istocie, w łonie jej elit politycznych, konsekwentne i długofalowe dążenie do realizacji „interesów narodowych” w ramach polityki integracji zachodnioeuropejskiej⁶. Wśród czołowych polityków niemieckich tabu powyższe przełamał publicznie jako jeden z pierwszych były prezydent federalny Roman Herzog (1994-1999), stwierdzając dosłownie w wystąpieniu na forum Niemieckiego Towarzystwa Polityki Zagranicznej (DGAP) w Bonn 13 marca 1995 r. między innymi:

[...] Niemieckie interesy są to przede wszystkim nasze interesy narodowe, takie jak bezpieczeństwo i utrzymanie dobrobytu. Nie ma sensu tego przemilczać. Nasi partnerzy zagraniczni i tak nam nie uwierzą, iż kierujemy się tylko altruizmem międzynarodowym. Wiarygodność każe nam szczególnie przyznać, iż występujemy usilnie za swobodą handlu w skali światowej, ponieważ leży to w naszym interesie⁷.

Równocześnie od początku lat 90. i rząd CDU/CSU/FDP, jak też czołowi specjaliści niemieccy w zakresie stosunków międzynarodowych zainicjowali szersze dyskusje wokół pojęcia „interesu narodowego” w polityce zagranicznej zjednoczonych Niemiec. Na uwagę zasługuje przy tym fakt, iż w ramach rządu CDU/CSU/FDP na początku lat 90., to nie MSZ, lecz Ministerstwo Obrony pod kierunkiem jednego z czołowych polityków chadeckich średniego pokolenia – Volkera Ruehe, podjęło

⁴ Zob. Politisches Archiv der SPD, Zespół akt 2 Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland (BRD), Bonn-Berlin 1990-2003 (cyt. dalej PA SPD, 2 BRD), Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Dokumente von 1949 bis 1994. Hrsg. aus Anlass des 125. Jubilaeums des Auswaertigen Amtes, Bonn 1995.

⁵ Por. wybrane publikacje: E. Cziomer, *Polityka zagraniczna RFN. Uwarunkowania-cele-mechanizm decyzyjny*, Warszawa 1988; idem, *Nowe cele i priorytety w polityce zagranicznej zjednoczonych Niemiec*, [w:] *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W. M. Góralski, Warszawa 1999, s. 33-52, artykuł stanowi wąski fragment szerszej monografii przygotowywanej przez autora do druku: *Polityka zagraniczna zjednoczonych Niemiec. Między kontynuacją a zmianą*.

⁶ Por. obszernie: T. G. Ash, *In Namen Europas*, Muenchen 1993.

⁷ Zob. R. Herzog, *Die Globalisierung der deutschen Aussenpolitik ist unvermeidlich*, „Bulletin des Presseamtes der Bundesregierung“ 1995, nr 20, s. 164.

intensywne prace nad określeniem nowych interesów i celów w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec. Można to tłumaczyć jedynie tym, iż wówczas w łonie rządu federalnego pozycja polityczna Ruehe była o wiele silniejsza niż ministra spraw zagranicznych Klausa Kinkla, który zastąpił w 1992 r. sprawującego ten urząd nieprzerwanie przez 18 lat – Hansa Dietricha Genschera. Ponadto znane były powszechnie dążenia Volkera Ruehe do przejęcia funkcji ministra spraw zagranicznych, co jednak ze względu na uzgodniony podział tek ministerialnych między chadecją a liberałami, nie było perspektywą realistyczną do końca istnienia rządu CDU/CSU/FDP w 1998 r.

W tzw. Białej Księdze (*Weissbuch*) na temat polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec z 1994 r., sygnowanej osobiście przez ministra Ruehe oraz kanclerza Kohla, sformułowano zarówno 5 podstawowych interesów, jak i 12 zasad działania (*Handlungsmaximen*) w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec. Pierwsze miały charakter nadrzędny i obejmowały:

- 1) ochronę wolności, bezpieczeństwa i dobrobytu obywateli Niemiec oraz ich integralności terytorialnej,
- 2) integrację Niemiec z demokracjami europejskimi w ramach UE,
- 3) trwałe, oparte na wspólnych wartościach i równych interesach, sojusz transatlantycki z USA jako mocarstwem światowym,
- 4) dążenie do porozumienia i partnerstwa z sąsiadami na wschodzie oraz ich przyłączenie do struktur zachodnich, jak również ukształtowania nowego i spójnego systemu bezpieczeństwa w Europie,
- 5) przestrzeganie w skali całego świata praw człowieka oraz opartego na zasadach gospodarki rynkowej sprawiedliwego światowego ładu gospodarczego.

Z powyższych interesów podstawowych wyprowadzono kolejno następujące szczegółowe zasady (cele) działania zewnątrz politycznego dla Niemiec:

- 1) ochrona Niemiec oraz ich obywateli przed niebezpieczeństwem zewnętrznym oraz ich obywateli przed represjami politycznym,
- 2) prewencja, powstrzymanie i rozwiązywanie kryzysów oraz konfliktów, które mogłyby podważać niepodzielność i stabilność Niemiec oraz ich sojuszników,
- 3) rozbudowa opartego na tych samych wartościach oraz równoprawnych interesach Sojuszu Północnoatlantyckiego z USA,
- 4) wzmocnienie NATO jako wspólnoty wartości i sojuszu obronnego demokracji europejsko-atlantyckich oraz jego dalsze otwarcie na wschód,
- 5) równoprawne partnerstwo między zjednoczoną Europą, a Ameryką Północną,
- 6) powiązanie integracji europejskiej na podstawie Traktatu z Maastricht poprzez rozbudowę Unii Europejskiej (UE) wraz ze Wspólną Polityką Zagraniczną i Bezpieczeństwa (WPZB) oraz Europejską Tożsamością Bezpieczeństwa i Obrony (ETBO). Rozwój i rozbudowę UZE jako europejskiej komponenty Sojuszu Północnoatlantyckiego,
- 7) poszerzenie UE i UZE,
- 8) wzmocnienie ONZ jako globalnej instancji rozwiązywania kryzysów oraz konfliktów, a KBWE jako regionalnej,

- 9) kształtowanie nowego, kooperatywnego systemu bezpieczeństwa między wszystkimi członkami KBWE,
- 10) wzmocnienie i rozbudowa globalnie oraz regionalnie efektywnie działającego ładu bezpieczeństwa, opartego na wzajemnie oddziaływujących i wzmacniających się organizacjach,
- 11) kontynuacja procesu rozbrojenia zorientowanego perspektywicznie na ukształtowanie kooperatywnego ładu bezpieczeństwa jako podstawy trwałego pokoju i stabilności w Europie,
- 12) wspieranie demokratyzacji oraz postępu gospodarczego w Europie i w skali całego świata⁸.

Powyższa specyfikacja interesów oraz celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec przez rząd CDU/CSU/FDP została generalnie przychylnie przyjęta przez naukę i publicystykę niemiecką do końca sprawowania władzy przez ekipę Kohla/Kinkelę (do jesieni 1998 r.). Wynikało to z faktu, iż z jednej strony uwzględniała ona rozwój rzeczywistości międzynarodowej, a z drugiej znalazła odzwierciedlenie w licznych oświadczeniach i deklaracjach wewnętrznych oraz zewnętrznych rządu federalnego.

Równocześnie jednak wypracowane przez rząd Kohla/Kinkelę z powyższych interesów podstawowych cele (zasady działania) zewnątrzpolityczne Niemiec miały charakter zbyt ogólnikowy i deklaracyjny, pozwalając w praktyce na każdorazową konkretyzację w ramach określonych priorytetów i opcji. Znalazły one odzwierciedlenie w poszczególnych decyzjach kierunkowych rządu CDU/CSU/FDP i wystąpieniach programowych kanclerza lub ministra spraw zagranicznych na forum Bundestagu. W ciągu lat 90. oficjalnie odchodzono także od lansowanych uprzednio przez ten sam rząd przed 1989 r. niektórych tradycyjnych kierunków polityki zagranicznej dawnej RFN. W miejsce dawnego pojęcia **polityka zachodnia** (*Westpolitik*) używano coraz częściej obecnie dwa terminy – **polityka europejska** lub **integracji europejskiej**, jako synonimu całokształtu relacji nowej RFN z UE oraz stosunki względnie partnerstwo transatlantyckie z USA oraz NATO, które traktowano jako bezwzględne priorytety polityki zagranicznej bezpieczeństwa zjednoczonych Niemiec. Natomiast dawną **politykę wschodnią** (*Ostpolitik*), obejmującą całokształt stosunków RFN z krajami bloku wschodniego oraz leżącymi na wschód od Łaby (np. Jugosławię i Albanię), określano **odrębnie** z uwagi na postępy transformacji społeczno-gospodarczej i stopień powiązań z NATO i UE jako politykę w trzech odmiennych programach:

- 1) wobec krajów **Europy Środkowej-Wschodniej** między Odrą i Nysą, Bałtykiem, Bugiem, krajami bałtyckimi a Bałkanami wraz ze Słowenią,
- 2) wobec **Rosji i Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP)** oraz
- 3) **Bałkanów zachodnich** (była Jugosławia poza Słowenią i Albanią).

Obszerne analizy interesów i celów polityki zagranicznej zjednoczonych Niemiec podjęli również od początku lat 90. liczni naukowcy oraz zespoły badawcze w różnych ośrodkach naukowych RFN. Większość z nich znajdowało się początkowo

⁸ Zob. Weissbuch zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und die Zukunft der Bundeswehr. Hrsg. Bundesministerium der Verteidigung, Bonn 1994, s. 42-44.

w Bonn, ale po przeniesieniu stolicy do Berlina w 1999 r. również zostały przeniesione do Berlina. Obecnie najbardziej liczącymi się ośrodkami badawczymi w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zewnętrznego ze specjalistycznymi instytutami są:

- Berlin – Niemieckie Towarzystwo Polityki Zagranicznej (DGAP), Niemiecki Instytut Polityki Międzynarodowej i Bezpieczeństwa (SWP), Instytut Polityki Europejskiej i inne,
- Monachium – Instytut Stosowanych Nauk Politycznych (CAP),
- Hamburg – Hamburski Instytut Badań Pokoju i Bezpieczeństwa.

Poza tym wiele zespołów badawczych o charakterze interdyscyplinarnym funkcjonuje między innymi w takich ośrodkach akademickich jak: Bonn, Frankfurt nad Menem, Trewir.

Najbardziej interesujące ustalenia i propozycje badawcze poczynił jeszcze w ramach interdyscyplinarnego zespołu badawczego DGAP w Bonn Christian Hacke, który z jednej strony wyróżnił wyznaczniki „zewnątrz politycznej struktury interesów” (*aussenpolitische Interessenstruktur*), a z drugiej „prymat współzależnych interesów” (*Primat der verflochtenen Interessen*) oraz wynikających z niej „kluczowych ról zewnątrzpolitycznych” (*aussenpolitischen Schluesselrollen*) Niemiec. Zewnątrzpolityczną strukturę interesów Niemiec wyznaczają według niego przede wszystkim:

- położenie geograficzne Niemiec w Europie Środkowej,
- przeszłość,
- stosunek do nich ze strony sąsiadów i partnerów,
- rozwój wydarzeń politycznych w skali świata,
- wartości zawarte w Ustawie Zasadniczej,
- przemyślenia koncepcyjne oraz zewnątrz polityczna wola rządu federalnego,
- stosunek obywateli do podstawowych zagadnień polityki zagranicznej⁹. Wielość i różnorodność powyższych wyznaczników interesu narodowego Niemiec o charakterze obiektywnym i subiektywnym powoduje, iż są one nie zawsze czytelne dla polityków i większości obywateli RFN. Istota problemu sprowadza się bowiem do tego, iż wyspecyfikowane w Białej Księdze rządu federalnego z 1994 r. interesy i cele polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec nie mają wyłącznie czysto „narodowego” charakteru, lecz są powiązane z interesami i celami partnerów, sojuszników i sąsiadów Niemiec. Stąd też Hacke wprowadza pojęcie „współzależnych interesów” (*verflochtenen Interessen*) Niemiec, które wyrażają wprawdzie interesy narodowe, ale w większym lub mniejszym stopniu są powiązane z interesami innych państw. Autor dochodzi do wniosku, iż ze względu na położenie geograficzne w centrum Europy oraz potencjał gospodarczy, jak i pozostałe wymienione już tu wyznaczniki, zjednoczone Niemcy są niejako zmuszane do poszukiwania „współzależnych interesów” z pozostałymi partnerami i sojusznikami, ponieważ tylko w ten sposób mogą w szerszych ramach międzynarodowych

⁹ Por. Ch. Hacke, *Nationales Interesse als Handlungsmaxime fuer die Aussenpolitik Deutschlands*, [w:] *Kaiser/Krause/Maull, Deutschlands neue Aussenpolitik...*, Bd. 3, s. 3-19.

realizować swój interes narodowy. Niemcy nie są w stanie ani jednostronnie narzucić swoich egoistycznych interesów narodowych innym uczestnikom stosunków międzynarodowych, ani też realizować altruistycznych interesów i celów w swojej polityce zagranicznej. Koncentracja tej polityki na sprawach europejskich, nie zwalnia jej bowiem z realizacji innych celów regionalnych i globalnych. Współzależne interesy mają prymat zarówno nad wąsko pojętymi interesami narodowymi, jak też postulowanymi niekiedy interesami abstrakcyjnymi, na przykład takimi jak pokój, prawa człowieka, czy polityczna jedność Europy. W praktyce formułowane interesy i cele długofalowe winny ulegać konkretyzacji w ramach ściśle sprecyzowanych priorytetów w poszczególnych dziedzinach i zakresach, zmierzając do osiągnięcia wymiernych efektów w polityce zagranicznej¹⁰.

Interesy, cele i priorytety wpływają zdaniem tegoż autora w decydującym stopniu na spełnianie przez Niemcy określonych ról międzynarodowych. Po zjednoczeniu w 1990 r. – mimo zmieniających się ekip rządzących – przyjmuje on z uwagi na rolę o kluczowym znaczeniu dla położenia międzynarodowego Niemiec przede wszystkim następujące założenia:

1) Niemcy jako mocarstwo cywilne (*Zivilmacht*), kierujące się w swej polityce zagranicznej głównie dążeniem do kooperacji, integracji oraz generalnie wielostronnej i pokojowej współpracy międzynarodowej.

2) Niemcy jako potęga handlowa i światowe mocarstwo gospodarcze, zmierzające do maksymalizacji eksportu w skali regionalnej – Europa i globalnej jako podstawy pomyślności i dobrobytu jej mieszkańców, co jednak wymaga od nich dążenia do modernizacji oraz sprostaniu wzrastającej konkurencji z USA, Japonią oraz innymi regionami i państwami świata, zwłaszcza w Azji Południowo-Wschodniej.

3) Rola polityczno-militarna Niemiec, która uległa po 1990 r. największym przeobrażeniom. O ile do 1989 r. bezpieczeństwo RFN opierało się na gwarancjach mocarstw zachodnich, zwłaszcza zaś USA, o tyle w ciągu lat 90. musiały **przejąć za nie większą odpowiedzialność**¹¹.

Za niezbywalne i nadrzędne interesy oraz cele polityki zewnętrznej, wynikające z odgrywania przez Niemcy nowych ról międzynarodowych, Hacke przyjmuje kolejno:

- bezpieczeństwo i dobrobyt mieszkańców, środowiska i terytorium,
- odstraszenie militarne i zapobieganie wojnie dla Niemiec oraz ich sojuszników z NATO,
- podtrzymanie i pogłębienie politycznej integracji w Europie Zachodniej,
- zbudowanie ogólnoeuropejskiego ładu pokojowego,
- dążenie do utrzymania wolnego i otwartego systemu handlowego przy równoczesnym eliminowaniu jednostronnych zależności politycznych i gospodarczych,
- zabieganie o zachowanie pokoju i eliminowanie wojny w skali światowej,

¹⁰ Ibidem, s. 10.

¹¹ Por. jego monografię: Ch. Hacke, *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschlands. Weltmacht wider Willen*, Frankfurt am Main 1997, s. 519-521.

• sprecyzowanie niemieckich priorytetów w odniesieniu do takich problemów globalnych jak: ekologia, przestępczość zorganizowana i wzrost demograficzny¹².

W sumie, przedstawione wyżej skrótowo niemieckie propozycje teoretyczne w odniesieniu do analizy interesów i celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zjednoczonych Niemiec starały się z jednej strony uwzględniać jej doświadczenia historyczne, a z drugiej sygnalizowały pojawienie się nowych problemów, wyzwań i zagrożeń w przyszłości. Między poszczególnymi autorami niemieckimi nie było jednak pełnej zgodności ani w odniesieniu do zasadniczych celów i interesów w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa, ani też co do ewolucji roli międzynarodowej zjednoczonych Niemiec. Zdecydowana większość historyków i politologów niemieckich odrzucała tezę o dążeniu Niemiec po 1990 r. do dominacji w Europie, choć równocześnie przyjmowała tezę znanego historyka Hansa Petera Schwarza, iż ze względu na szereg obiektywnych wyznaczników wewnętrznych i międzynarodowych, jak również realne interesy i cele w polityce zagranicznej, stały się one po odzyskaniu suwerenności ponownie czołowym mocarstwem europejskim. Pomne jednak swych doświadczeń historycznych nie będą dążyły do hegemonii, lecz stabilizacji całej Europy, zmierzając do harmonizacji swych interesów i celów narodowych z ogólnoeuropejskimi¹³.

Nieco inne spojrzenie na rolę i pozycję międzynarodową Niemiec po zjednoczeniu mieli przedstawiciele młodszej generacji politologów niemieckich. Jeden z nich Michael Staack eksponował przede wszystkim interesy gospodarcze, przypisując Niemcom przejście na przestrzeni lat 90. w kształtującym się nowym systemie międzynarodowym „rolę mocarstwa europejskiego o interesach globalnych”¹⁴. Tezę powyższą rozwinął on szerzej w obszernej monografii, określając zjednoczone Niemcy jako „państwo handlowe” (*Handelsstaat*), które w dążeniu do zabezpieczenia swych długofalowych interesów gospodarczo-handlowych muszą wypracować szereg nowych zachowań i strategii w polityce zagranicznej. Najważniejsze z nich to:

- gotowość rezygnacji z autonomii (*Autonomieverzicht*) w celu realizacji polityki integracji, kooperacji i multilateralizmu,
- prymat optymalizacji dobrobytu (*Primat Wohlfahrtsoptimierung*) w celu zabezpieczenia dobrych warunków dla eksportu na wszystkich kierunkach ekspansji gospodarczej,
- cywilna dyplomacja (*zivile Diplomatie*), preferująca kooperatywne oraz pozamilitarne strategie i instrumenty działania¹⁵.

Zasygnalizowane wyżej dyskusje wokół założeń teoretycznych nie pozostały bez wpływu na założenia doktrynalne i praktykę polityki zagranicznej i bezpieczeństwa rządu CDU/CSU/FDP, którą od nazwiska urzędującego nieprzerwanie od 1982 r.

¹² Ibidem, s. 458-459.

¹³ Zob. H. P. Schwarz, *Die Zentralmacht Europas. Deutschlands Rueckkehr auf die Weltbuehne*, Berlin 1994.

¹⁴ Zob. M. Staack, *Grossmacht oder Handelsstaat? Deutschlands aussenpolitische Grundorientierungen in einem neuen internationalen System*, „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 1998, nr 12, s. 14-24.

¹⁵ Por. M. Saack, *Handelsstaat Deutschland. Deutsche Aussenpolitik im internationalen System*, Paderborn-Muenchen-Wien-Zuerich 2000.

ministra spraw zagranicznych RFN – Genschera określano mianem „genszeryzmu” (*Genschismus*). Była ona skuteczna do 1989 r. i polegała na preferowaniu przez RFN bezpośrednich kontaktów politycznych, a unikaniu natomiast zaangażowania się w napięcia i konflikty międzynarodowe. Było to oczywiste w warunkach konfliktu Wschód-Zachód oraz podziału Niemiec, kiedy to RFN objęta była gwarancjami bezpieczeństwa ze strony mocarstw zachodnich, a zwłaszcza USA i musiała dbać także o dobre stosunki ze ZSRR i całym blokiem wschodnim, angażując się mocno w politykę odprężenia Wschód-Zachód w latach 70. i 80.

Postawa taka stała się coraz bardziej dyskusyjna i anachroniczna po zjednoczeniu Niemiec i przewycięzeniu powyższego konfliktu, kiedy to społeczność międzynarodowa oczekiwała od zjednoczonych Niemiec większego zaangażowania w rozwiązanie starych i nowych konfliktów międzynarodowych, ale rząd CDU/CSU/FDP nie był do tego zdolny ze względu na ograniczenia i zakazy udziału w interwencjach zbrojnych, występujące w Ustawie Zasadniczej, jak również brak woli politycznej oraz utrzymujące się w kraju silne nastroje pacyfistyczne wśród społeczeństwa. Dlatego też dyplomacja niemiecka zajęła bierną postawę wobec wojny w Zatoce Perskiej w 1991 r., ograniczając się jedynie do politycznego i finansowego wsparcia koalicji antyirackiej pod kierunkiem USA. Kosztowało to RFN łącznie ok. 18 mld DEM.

Natomiast w odniesieniu do postępującego od 1991 r. kryzysu w byłej Jugosławii stanowisko dyplomacji niemieckiej nie było jednoznaczne i jasne. O ile początkowo popierała ona bezwzględne utrzymanie nienaruszalności terytorialnej Jugosławii, to pod koniec 1991 r. forsowała przyznanie zbuntowanym wobec rządu centralnego w Belgradzie republikom związkowym – Chorwacji i Słowenii szybkiej niepodległości, licząc, iż przyczyni się to do zakończenia wojny domowej na terenie całej Jugosławii, a zwłaszcza w Bośni-Hercegowinie. Stanowisko Kohla i Genschera nie popierały ani USA, ani też kraje Wspólnot Europejskich, a nawet część ekspertów, dyplomatów niemieckich, w tym ambasador RFN w Belgradzie. Kohl i Genscher, forsując uznanie międzynarodowe Chorwacji i Słowenii ze względów doktrynalnych – absolutyzując głównie prawo narodów do samostanowienia – i prestiżowych. Potrafili oni wprowadzić preforsować powyższy postulat na początku 1992 r., wykorzystując niezdecydowanie i paraliż sojuszników zachodnich łącznie z USA, którzy nie byli przygotowani na dramatyczny rozwój wydarzeń w Jugosławii i na Bałkanach. Z drugiej jednak strony inicjatywa RFN nie doprowadziła ani do zakończenia wojny domowej i zaprzestania rozlewu krwi, ani też wzrostu autorytetu międzynarodowego zjednoczonych Niemiec. Wynikało to także z faktu, iż Niemcy, postulując uznanie prawno-międzynarodowe Chorwacji i Słowenii zdecydowanie odmawiały równocześnie, ze względów doktrynalnych, wysłania swych sił zbrojnych poza obszar RFN i NATO – Bundeswehry do objętej wojną domową byłej Jugosławii (od 1992 r.)¹⁶.

---

¹⁶ Por szeroko: Ch. Hacke, „Die Aussenpolitik BRD” 2003..., s. 391-423; B. Koszeł, *Europa revidiva. Europa Środkowa i Południowa w polityce Niemiec*, Poznań 1999; E. Cziomer, *Niemcy wobec bezpieczeństwa i stabilizacji na Bałkanach ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu w Kosowie u progu XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 9, Kraków 2001, s. 231-248; oraz bardzo ogólnie i krytycznie M. Waldenberg, *Rozbicie Jugosławii*, Warszawa 2003, s. 408 i nast.

Nie wnikając w szereg złożonych zagadnień szczegółowych należy stwierdzić, iż po nieprzypadkowym ustąpieniu w powyższych okolicznościach Genschera z funkcji ministra spraw zagranicznych w 1992 r., rząd CDU/CSU/FDP zmodyfikował stopniowo swoją politykę bezpieczeństwa zewnętrznego w tym sensie, iż przeforsował w aspekcie prawno-politycznym możliwość udziału Bundeswehry w misjach pokojowych i interwencjach zbrojnych poza obszarem NATO. Zgodnie z orzeczeniem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 12 lipca 1994 r. decyzja o wysłaniu oddziałów Bundeswehry poza własne terytorium musiała jednak każdorazowo uzyskać poparcie większości Bundestagu. Decyzja powyższa miała wielu przeciwników w RFN, ale doprowadziła do osłabienia krytyki zagranicznej, iż zjednoczone Niemcy „chowają” się za plecami sojuszników i unikają zaangażowania się przy rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych.

Od 1995 r. oddziały Bundeswehry uczestniczą w takich operacjach pokojowych ONZ i NATO jak: Bośnia i Hercegowina (1995), Kosowo (1999), Macedonia (2000), Afganistan (2001).

Problem kontynuacji i zmiany w polityce zagranicznej koalicji SPD/Sojusz 90/Zieloni po 1998 r.

Dyskusje i kontrowersje wokół interesów i celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec na przestrzeni lat 90. nie mogły pozostać bez wpływu na kształt nowego programu rządu SPD/Sojusz 90/Zieloni jesienią 1998 r. w tym zakresie. Znalazły one odzwierciedlenie zarówno w umowie koalicyjnej z 20 października 1998 r., jak i deklaracji rządowej kanclerza G. Schroedera na forum Bundestagu nowego rządu 16 listopada 1998 r. Rząd SPD/S 90/Zieloni, opowiadając się zasadniczo za kontynuacją polityki zagranicznej i bezpieczeństwa rządu Kohla/Kinkelera, ograniczył się jednak do przedstawienia określonych priorytetów i opcji w poszczególnych zakresach. W opublikowanej wersji skrótovej przedstawiały się one następująco:

- 1) postawienie bezrobocia w centrum polityki europejskiej, z myślą o zawarciu europejskiego układu o zatrudnieniu oraz przejęciu przez Niemcy pierwszoplanowej roli w kształtowaniu europejskiej polityki na polu ochrony środowiska. Dokonanie szybkiej reformy UE, aby wykorzystać historyczną szansę jej dalszego poszerzenia o kraje Europy Środkowo-Wschodniej oraz wdrożenia Traktatu Amsterdamskiego i Agendy 2000;
- 2) traktowanie NATO oraz partnerstwa euroatlantyckiego z obecnością USA w Europie jako głównych przesłanek budowy trwałego pokoju, stabilności i bezpieczeństwa w Europie;
- 3) dążenie do ustanowienia podstaw prawnych OBWE w Europie oraz udoskonalenia mechanizmów pokojowego rozstrzygania sporów na jej obszarze;
- 4) zabieganie o całkowitą likwidację różnych rodzajów broni masowego rażenia przez intensyfikację wysiłków rozbrojeniowych i kontrolę zbrojeń;

- 5) działanie na rzecz reformy, umocnienia ONZ, w tym dążenie do usamodzielnienia ich misji pokojowych, zbiegając zarazem o stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa przy założeniu, że jej przyszły skład będzie bardziej wyważony regionalnie i nie dojdzie do uzgodnienia wspólnego członkostwa europejskiego;
- 6) nadanie większej rangi ochronie praw człowieka w polityce zagranicznej w celu zlikwidowania – wraz z innymi partnerami i organizacjami międzynarodowymi – źródeł łamania praw człowieka, a także w celu tworzenia doskonalszych strategii i instrumentów ich ochrony;
- 7) doprowadzenie do lepszej koordynacji polityki bezpieczeństwa przez utworzenie Federalnej Rady Bezpieczeństwa (*Bundessicherheitsrat*), dokonanie głębokiej reformy sił zbrojnych Bundeswehry, zacieśnienie kooperacji europejskiego przemysłu zbrojeniowego przy równoczesnym restryktywnym podejściu do eksportu broni i sprzętu wojskowego poza obszar NATO i UE, zwłaszcza krajów, w których łamane są prawa człowieka;
- 8) utrzymywanie dobrosąsiedzkich stosunków z wszystkimi sąsiadami, w tym dalsze umacnianie współpracy niemiecko-francuskiej, jak również współdziałania z Francją i Polską w ramach Trójkąta Weimarskiego;
- 9) rozpatrywanie polityki rozwojowej wobec krajów rozwijających się na tle postępującego procesu globalizacji oraz zwiększenia pomocy dla krajów Południa ze strony instytucji międzynarodowych (Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, a także dążenie RFN do przeznaczania na ten cel deklarowanych 0,7 PKB);
- 10) wspieranie dialogu międzykulturowego w celu przezwyciężenia stereotypów i uprzedzeń oraz osiągnięcia lepszego porozumienia i zbliżenia między narodami¹⁷. W szerszej wersji porozumienia koalicyjnego z 20 października 1998 r., przekazanego do akceptacji gremiów kierowniczych frakcji parlamentarnych SPD i S90/Zieloni w Bundestagu, rozdział XI poświęcony polityce zagranicznej, zatytułowano: „Jedność europejska, międzynarodowe partnerstwo, bezpieczeństwo i pokój”, wprowadzono dodatkowo punkt odnośnie do jej celów i wartości. Warto go o tyle przytoczyć w całości, gdyż kładzie on w ujęciu syntetycznym nacisk zarówno na kontynuację, jak też innowacje w polityce zagranicznej. Brzmiał on następująco:

Niemiecka polityka zagraniczna jest polityką pokojową. Nowy rząd federalny będzie dalej rozwijał dotychczasowe podstawy niemieckiej polityki zagranicznej: przyjazną i partnerską współpracę ze sąsiadami, partnerstwo transatlantyckie, pogłębienie i poszerzenie UE, współpracę ogólnoeuropejską w ramach OBWE, szczególną odpowiedzialność za demokrację i stabilność Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej oraz rozwój wszystkich krajów południa. Podstawą działania będą przy tym przestrzeganie prawa międzynarodowego i działanie na rzecz przestrzegania praw człowieka, gotowość do dialogu, wyrzeczenie się siły lub groźby jej użycia oraz budowa zaufania. Nowy rząd federalny pojmuje współpracę międzynarodową jako politykę globalnego zabezpieczenia na przyszłość. Nowy rząd federalny będzie współkształtował poprzez własne propozycje i impulsy zmianę w stosunkach międzynarodowych. W kontekście nowych wyzwań technologicznych, socjalnych i ekologicznych będzie on swoją politykę zagraniczną i bezpieczeństwa traktował jako wkład do globalnego zabezpieczenia przyszłości. Będzie ona zabiegała ze wszystkich sił o rozwój i zastosowa-

---

¹⁷ Zob. *Aufbruch und Erneuerung. Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Bündnis 90/ Die Gruenen*, Bonn 1998, s. 28-32.

nie skutecznych strategii i instrumentów do prewencyjnego zapobiegania kryzysom i pokojowej regulacji konfliktów. Będzie się on przy tym kierował zobowiązaniem do dalszego cywilizowania oraz obowiązywania prawa w stosunkach międzynarodowych, działając na rzecz rozbrojenia i ograniczania zbrojeń, ekonomicznego, ekologicznego i społecznie sprawiedliwego wyważenia interesów poszczególnych regionów świata oraz przestrzegania praw człowieka w skali ogólnoswiatowej¹⁸.

W opracowanej pod koniec 1999 r. „Koncepcji 2000” rząd SPD/S 90/Z opowiedział się generalnie za realizacją dotychczasowych zasad polityki zagranicznej Niemiec, wprowadzając dodatkowo, obok jej ogólnych interesów i celów – zabezpieczenie pokoju, dążenie do uniknięcia konfliktów, urzeczywistnienie praw człowieka, partnerska współpraca – zagraniczną politykę kulturalną. Jej funkcja zaś miała polegać na „pośredniczeniu w przekazie niemieckiej kultury za granicą, wspieraniu dialogu, jak również współpracy ludzi i kultur”¹⁹.

Natomiast po zwycięstwie wyborczym we wrześniu 2002 r. koalicja SPD/S90/Z w kolejnym układzie koalicyjnym z 16 października 2003 r. poświęciła polityce zagranicznej i międzynarodowej cały obszerny IX rozdział pt.: „Sprawiedliwa globalizacja – Niemcy w Europie i świecie”. Podkreślono w nim ujawnienie się takich nowych wyzwań pod adresem polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec – jak sprawiedliwe kształtowanie globalizacji, zwalczanie terroryzmu międzynarodowego oraz konieczność przewyciężenia konfliktów regionalnych, które wpływają w poważnym stopniu na realizację jej dwóch głównych priorytetów – integrację europejską i stosunki transatlantyckie. Równocześnie wskazano na konieczność długofalowego ustanowienia „globalnego systemu bezpieczeństwa kooperatywnego”, którego ważnymi elementami będą:

- 1) dążenie do utrzymania dominacji prawa w stosunkach międzynarodowych,
- 2) wzmocnienie i reforma ONZ,
- 3) cywilna prewencja kryzysowa (*Krisenpraevention*) oraz przewyciężenie konfliktów jako instrumentów wzmacniających niemiecką politykę stabilizacyjną i pokojową w XXI w.²⁰

Deklarowane w powyższym układzie koalicyjnym założenia niemieckiej polityki zagranicznej formalnie akcentowały jedynie konieczność jej dostosowania do nowych wyzwań i zagrożeń międzynarodowych. W rzeczywistości odzwierciedlały one uwidocznioną już podczas kampanii wyborczej w lecie 2002 r. tendencję do modyfikacji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec, zwłaszcza zaś na kierunku transatlantyckim.

Modyfikację zainicjowały przemówienia wyborcze kanclerza Schroedera z początku sierpnia 2003 r. w Wezlar i Hanowerze, w których zapowiedział odmowę udziału Niemiec w możliwej interwencji USA przeciwko reżymowi Saddama Hussajna, nawet gdyby została ona zalegalizowana poprzez stosowną uchwałę

¹⁸ Zob. PA SPD, Der Koalitionsvertrag, Fassung vom 20. Oktober, Bonn 1998 (maszynopis powielany).

¹⁹ Por. Zwischenbilanz der SPD – Buendnis 90/Die Gruenen – Bundesregierung, Hrsg. Parteivorstand der SPD, Berlin 2000, s. 191.

²⁰ Zob. PA SPD, Der Koalitionsvertrag, Fassung vom 16. Oktober 2002, Berlin 2002 (maszynopis powielany).

Rady Bezpieczeństwa ONZ²¹. Odmowę powyższą uzasadniał zaś koniecznością prowadzenia przez Niemcy konsekwentnej polityki pokojowej, którą określił mianem tzw. niemieckiej drogi (*deutscher Weg*). Pojęcie powyższe stało się przedmiotem ożywionej, częściowo także kontrowersyjnej, dyskusji w mediach, publicystyce oraz opracowaniach naukowych. Z jednej strony oskarżano bowiem Schroedera o niełojalność wobec USA i rozsadzanie współpracy transatlantyckiej, a z drugiej przypisywano mu zasługi w działaniach na rzecz utrzymania istniejącego ładu międzynarodowego, który można zmieniać tylko za pomocą środków pokojowych oraz przepisów prawa międzynarodowego. Odrzucano jednak wszelkie porównanie koncepcji „**niemieckiej drogi**” do niechlubnych tradycji działań dyplomacji niemieckiej przed I i II wojną światową na rzecz umocnienia dominacji Niemiec w Europie i na świecie, czyli wyboru przez nie tzw. **odrębnej drogi** (*deutscher Sonderweg*)²².

Bardzo krytycznie antyamerykański zwrot w polityce zagranicznej kancлера Schroedera oceniła opozycyjna CDU, przestrzegając nawet przed możliwością nie tylko pogorszenia się stosunków z administracją G. W. Busha jr., ale nawet izolacją Niemiec w sojuszu zachodnim²³.

W niemieckich opracowaniach naukowych ujawniły się od jesieni 2002 r. zróżnicowane oceny i poglądy na temat modyfikacji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec. Nurty i tendencje powyższe można ująć z konieczności syntetycznie następująco.

Po pierwsze, przeważał pogląd, iż mimo nieznaczonej korekty celów w polityce transatlantyckiej Niemcy pod rządami SPD/ S 90/Z pozostały wiarygodnym partnerem w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa w sojuszu zachodnim. Zaangażowały się mocno w zwalczanie terroryzmu międzynarodowego po 11 września 2001 r., odgrywając ważną rolę w stabilizacji Afganistanu²⁴. Krytycznie wobec koncepcji uderzenia prewencyjnego administracji prezydenta Busha jr. przeciwko Irakowi występowały przed i po 19 marca 2003 r. różne nurty na rzecz pokoju w RFN²⁵. Nową strategię i taktykę polityki bezpieczeństwa i doktrynę wojny prewencyjnej USA oceniano zarówno jako wyraz ich jawnych tendencji hegemonialnych w kierunku tworzenia **unilateralnego systemu międzynarodowego**²⁶, jak umocnienie (poprzez okupację Iraku) swej pozycji strategicznej na Bliskim

²¹ Por. PA SPD, Bundestagswahlen. Zusammenfassung des Wahlkampfes (Reden von Gerhard Schroeder) vom 5. und 8. August 2002, Berlin 2002 (maszynopis powielany).

²² Por. J. Elsaesser, *Der deutsche Weg Historische Last und politische Herausforderung*, Muenchen 2003.

²³ Por. Solidaritaet mit Amerika – cykl artykułów i przemówień czołowych polityków i ekspertów chadeckich, „Die Politische Meinung” 2003, nr 399, s. 1-53.

²⁴ Por. W. von Bredow, *Neue Erfahrungen, neue Masstaebte. Geastalt und Gestaltungskraft deutscher Aussenpolitik*, „Internationale Politik” 2003, nr 9, s. 1-12.

²⁵ Por. obszerną analizę jednego z głównych ośrodków badań pokoju w RFN: G. Krell, *Arroganz der Macht. Arroganz der Ohnmacht. Der Irak, die Weltordnung und die transatlantischen Beziehungen*, [w:] *Hessische Stiftung Frieden und Konfliktforschung – Raport Nr 1*, Frankfurt am Main 2003.

²⁶ Por. Ch. Tomuschat, *Der selbstverliebte Hegemon. Die USA und der Traum von einer unipolaren Welt*, „Internationale Polilitik” 2003, nr 5, s. 39-47.

Wschodzie i w skali globalnej²⁷. Równocześnie postulowano tworzenie bardziej zrównoważonego systemu międzynarodowego oraz powrót USA, RFN i UE do tworzenia zrównoważonej i bardziej partnerskiej współpracy²⁸.

Po drugie, wśród analiz naukowych nie brakło także ocen, wskazujących na czysto taktyczny charakter nowej strategii ekipy rządzącej SPD/S 90/Z i osobiście kanclerza Gerharda Schroedera w polityce dystansu wobec USA, zmierzającej zarówno do osiągnięcia doraźnych korzyści wewnętrznych (wygranie wyborów do Bundestagu jesienią 2002 r.), jak też uzyskania większej swobody działania międzynarodowego po przezwycięzeniu konfliktu wschód-zachód oraz redefinicji własnego interesu narodowego²⁹. W kwestii napięć Niemiec w stosunkach transatlantyckich w kontekście uderzenia prewencyjnego USA i Wielkiej Brytanii oraz tzw. koalicji chętnych 19 marca 2003 r. przeciwko Irakowi naukowcy i eksperci, związani politycznie z chadecją, zajmują jednak bardziej wstrzemięźliwe stanowisko. Z jednej strony nie aprobują oni nagłego zwrotu w lecie 2002 r. w polityce kanclerza Schroedera wobec USA, który doprowadził Niemcy obiektywnie do osłabienia ich roli i pozycji w relacjach transatlantyckich oraz bojkotu ze strony Waszyngtonu, ale z drugiej krytycznie odnoszą się także do stylu uprawiania polityki przez administrację, a zwłaszcza najbliższe otoczenie prezydenta Busha jr., forsujące jednostronne i nieprzemyślane decyzje bez ich uzgodnienia z sojusznikami USA³⁰.

Po trzecie, wielu analityków młodszego pokolenia badaczy niemieckich wskazuje na osobowościowe wyznaczniki modyfikacji stosunków transatlantyckich, podkreślając znaną tezę o przejściu w 1998 r. odpowiedzialności w rządzie SPD/S 90/Z przez czołowych polityków wywodzących się z tzw. generacji 1968, czyli epigonów rewolty młodzieżowej w dawnej RFN. Zarówno kanclerz Schroeder, jak też wicekanclerz i minister spraw zagranicznych Joschka Fischer, posiadają rodowód związany z generacją 1968, odróżniając się od poprzednich generacji ekip rządzących w RFN, w tym Kohla/Genschera/Kinkela (1982-1998) większym pragmatyzmem i zdolnością do innowacji. Schroederowi przypisuje się przy tym nie tylko silną „żądze władzy”, ale także oportunizm i doraźne kalkulacje taktyczne przy podejmowaniu ważnych decyzji strategicznych w polityce wewnętrznej i zagranicznej Niemiec.

Natomiast Fischer jako samouk i czołowy polityk zielonych oraz minister spraw zagranicznych, utrzymujący się nieprzerwanie na pierwszym miejscu w rankingach na najpopularniejszych polityków niemieckich od 1999 r., uchodzi za polityka niezwykle zdolnego, przenikliwego i elastycznego. Jego wystąpienia publiczne są bardziej przemyślane i spójne niż kanclerza Schroedera, ale w aktualnej konstelacji politycznej, nie może on przeforsować swoich koncepcji w polityce zagranicznej. Od wyborów do Bundestagu jesienią 2002 r. został on jeszcze w wię-

²⁷ Zob. analizę czołowego przedstawiciela badaczy Bliskiego Wschodu w RFN: U. Steinbach, *Eine neue Ordnung im Nahen Osten – Chance oder Chimaere?*, [w:] *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bonn 2003, s. 3-8.

²⁸ Por. W. Link, *Imperialer oder pluralistischer Frieden? Plaedoyer fuer eine Politik der kooperativen Balance*, „Internationale Politik“ 2003, nr 5, s. 48-56.

²⁹ Zob. Ch. Hacke, *Die Aussenpolitik der BRD*, 2003, s. 583-584.

³⁰ Por. H. W. Maull, *Aufleisen Sohlen aus der Aussenpolitik?*, „Internationale Politik“ 2003, nr 9, s. 19-30.

kszym stopniu jako szef MSZ uzależniony od kanclerza Schroedera i Urzędu Kanclerskiego w realizacji polityki zagranicznej Niemiec³¹.

Po czwarte, niektórzy naukowcy niemieccy średniego pokolenia starają się oceniać napięcia w relacjach transatlantyckich Niemiec z USA oraz powrót do ścisłej kooperacji z Francją na tle blokowania polityki USA wobec Iraku w Radzie Bezpieczeństwa ONZ 2002/2003 z jednej strony jako **powrót do normalności i kalkulacji zysków oraz strat w polityce zagranicznej** Niemiec ekipy Schroedera/Fischera, a z drugiej wskazują na ograniczone zasoby oraz możliwości finansowe w dążeniu do usamodzielniania się WPZiB UE. Francja i Niemcy nie będą w stanie utworzyć ani jądra, ani też grupy pionierskiej w łonie UE i dlatego należy dążyć do bardziej partnerskich i realistycznych stosunków Niemiec i całej UE z USA³².

Reasumując należy stwierdzić, iż w ocenie czołowych dyplomatów niemieckich interesy i cele polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Niemiec ulegają wprawdzie zmianie na początku XXI w., ale nie oznacza to odejścia od priorytetowego traktowania zarówno polityki integracji europejskiej, jak też stosunków transatlantyckich. Wymaga to jednak od Niemiec i ich sojuszników europejskich, w tym Francji, lepszej koordynacji i współpracy z USA w ramach NATO oraz relacji transatlantyckich UE. Trudności jednostronnych działań USA w stabilizacji Iraku po zakończonej interwencji w kwietniu 2003 r. oraz konieczność przywrócenia pokoju na całym Bliskim Wschodzie, w tym między Izraelem a Palestyńczykami, także uzasadniają powrót do racjonalnego dialogu i współpracy Niemiec z USA. Z tych względów między innymi doszło do skutku (po przeszło rocznej przerwie) we wrześniu 2003 r. do bezpośredniego spotkania kanclerza Schroedera i prezydenta Busha jr.³³

Wnioski końcowe

Z przedstawionej wyżej analizy dyskusji i kontrowersji wokół polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zewnętrznego zjednoczonych Niemiec po 1990 r. wynikają następujące wnioski o charakterze ogólnym:

1. Dyskusje i kontrowersje wokół polityki zagranicznej zjednoczonych Niemiec dotyczyły jej nowych wyznaczników, założeń (interesów i celów), kierunków oraz metod i instrumentów realizacji. Toczyły się one głównie w gronie naukowców i ekspertów o różnych orientacjach teoretyczno – metodologicznych, nie pozostając bez wpływu na kształt i modyfikację interesów i celów polityki zagranicznej Niemiec.

³¹ Por. S. Kornelius, *Der Gourmet als Kellner. Joschka Fischer langer Weg*, „Internationale Politik“ 2003, nr 9, s. 31-38.

³² Por. G. Hellmann, *Agenda 2020. Krise und Perspektive deutscher Aussenpolitik*, „Internationale Politik“ 2003, nr 9, s. 39-50.

³³ Por. ocenę ambasadora Niemiec w USA i ONZ: W. Ichinger, *Durch Wandel zur Stabilitaet. Anmerkungen zur Zukunft der transatlantischen Beziehungen*, „Internationale Politik“ 2003, nr 9, s. 57-66.

2. Zasadnicze interesy i cele polityki zagranicznej zjednoczonych Niemiec zostały ukształtowane w okresie koalicji CDU/CSU/FDP 1990-1998. Nawiązywały one z jednej strony do tradycji i założeń koncepcyjnych dawnej RFN do 1989 r., ulegając stopniowej modyfikacji, zwłaszcza w zakresie bezpośredniego zaangażowania się Niemiec w rozwiązywanie konfliktów zbrojnych poza własnym obszarem, jak również udziału niemieckich sił zbrojnych – Bundeswehry, w misjach pokojowych ONZ i interwencjach zbrojnych NATO po 1995 r.

3. W ciągu lat 90., a zwłaszcza od chwili przejścia władzy na szczeblu federalnym przez koalicję SPD/S90/Zieloni od 1998 r., priorytetowym kierunkiem polityki zagranicznej RFN stało się działanie na rzecz pogłębienia (reformy) i poszerzenia UE o kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Podczas licznych konferencji międzyrządowych (1996-2000) Niemcy nie mogły jednak zrealizować swoich maksymalnych celów federalistycznych. Natomiast po historycznej decyzji o poszerzeniu UE w grudniu 2002 r. podczas Konwentu Europejskiego (2002-2003) i Konferencji Międzyrządowej (2003), Niemcy przeszły do ścisłego uzgodnienia swych interesów z Francją, zmierzając także do kompromisu z pozostałymi wielkimi państwami członkowskimi – Wielką Brytanią i Włochami, co stwarza szereg poważnych implikacji dla krajów średnich i małych, w tym Polski ze względu na realną perspektywę odejście od postanowień Traktatu z Nicei.

4. Po 11 września 2001 r. Niemcy jednoznacznie poparły politykę USA w kierunku zwalczania terroryzmu międzynarodowego, wysyłając kilkutysięczne oddziały Bundeswehry do Afganistanu. Równocześnie jednak zdecydowanie sprzeciwiły się 2002/2003 koncepcjom uderzenia prewencyjnego USA na Irak Sadaama Husseina. W kulminacyjnym punkcie obrad na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ wokół powyższej kwestii rząd koalicji SPD/S90/Z zdecydował się na jawne odcięcie się od planów administracji Busha jr., przechodząc zarazem do ścisłej współpracy politycznej z Francją i Rosją, a częściowo także z Chinami Ludowym jako oponentami USA w tym gremium.

5. W nauce i publicystyce niemieckiej dominują bardzo zróżnicowane oceny nowej strategii i taktyki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zewnętrznego Niemiec. Eskalują one od ostrej krytyki do aprobaty polityki zagranicznej rządu SPD/S90/Z oraz próby wypracowania pod jej adresem własnych postulatów i propozycji.